

FIGYELŐ

Egy nemzetközi szintű középkori kánonjog-történeti kutatócentrum kialakulása. Magyarországon régi hagyománya van a kánonjog művelésének; kiemelkedő példái ennek Csernoch János (†1927), Serédi Jusztinián (†1945) és Bánk József (†2002) püspökök. 1950. augusztus 30-ig (a római katolikus Hittudományi Karnak a Budapesti Egyetemről történt leválasztásáig) adott volt az intézményes keret a hazai kánonjogi tudományos fokozat megszerzésére is. A kelet-európai régióban ez a lehetőség a 90-es évekig Lublin kivételével megszűnt. Ez idő alatt az új egyházi jogszabályok, különösen az 1983-ban kihirdetett új egyházi törvénykönyv lendületet adott a kánonjogi oktatásnak, mivel a számos új intézmény, valamint a hagyományos egyházi intézmények megújított szabályai megfelelő számú egyházi végzettséggel rendelkező szakember képzését tették szükségessé. Ezt a helyzetet ismerte fel Erdő Péter jelenlegi bíboros, prímás, esztergom–budapesti érsek, amikor szisztematikus módon előkészítette a budapesti Kánonjogi Posztgraduális Intézet megalapítását (melyre a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia kérésére 1996. november 30-án, az Apostoli Szentszék Katolikus Nevelés Kongregációjának 975/96. sz. határozatával került sor), s egyúttal megkezdte egy kánonjog-történeti kutatóhely alapjainak a lefektetését is 1995-ben. 1996-tól a Pázmány Péter Katolikus Egyetem újonnan létrehozott Kánonjogi Intézete „ad instar facultatis” lett az az intézményes keret, amelybe a kánonjog-történeti forrás-, tudomány- és intézménytörténeti kutatások szervezeten belülről beilleszkelhettek.

A kutatások kezdete

Erdő Péter, miután 1976-ban teológiai doktorátust szerzett Budapesten, Lékai László bíboros engedélyével, 1977-ben kezdte meg kánonjogi szakirányú tanulmányait Rómában, a Pontificia Università Lateranense Utriusque Iuris Fakultásán, Xavier Ochoa CMF kezei alatt. Lékai bíboros már idehaza felismerte a fiatal esztergomi egyházmegyes pap érdeklődését és tehetségét a kánonjogi források kutatása terén, így külön felhívta a Pontificia Ateneo S. Anselmo professzorának, az évtizedek óta Rómában tartózkodó Zakar Ferenc Polikárp O.Cist.-nek (†2012) a figyelmét arra, hogy Erdő Péternek megfelelő lehetősége nyíljon a vatikáni forrásanyagok használatába való bevezetésre. Ennek az eredményeként született meg 1980-ra Erdő Péternek a „L'Ufficio del Primate nella Canonistica da Graziano ad Ugucione da Pisa” témájában írt doktori disszertációja, amely 1986-ban látott nyomtatásban napvilágot. Az elért tudományos eredmény fontosságát és megbecsülését jól jelzi, hogy már doktori fokozatának megszerzési évében óraadó tanárnak kérték fel mind a Pontificia Ateneo S. Anselmón, mind a Pontificia Università Gregorianán. Az utóbbi egyetemen 2002-ig, esztergom–budapesti érseki kinevezéséig folyamatosan oktatott vendégprofesszorként. Ennek a tevékenységnek a legfontosabb eredménye (számos különböző nyelven és periódikában megjelent tanulmányain túl) az egyházi tudománytörténetről írt latin, spanyol, olasz, majd német nyelvű kézikönyve (*Introductio in historiam scientiae canonicae. Praenotanda ad Codicem*. Roma, 1990).

Magyarországra visszatérve már 1983-ban bekapcsolódott a Mezey László, majd Vizkelety András vezetésével folyó „Fragmenta codicum in bibliotheca Hungariae” munkálataiba (Budapest, 1983kk.)

a kánonjogi kódextörédek vizsgálatának és leírásának végzésével, egyértelműen jelezve, hogy a hazai kánonjogtörténeti kutatások fejlesztését és azok szakmai háttérének megteremtését komoly célnak tekinti (vö. pl. *Codici manoscritti di diritto canonico e loro frammenti in Ungheria.* = Apollinaris [61.] 1988. 341–354.). Ekkor már a Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia Kánonjogi Tanszékének a vezetője, mely beosztásában közvetlen elődje Borovi József volt (1964–1988 között). Itt lehetősége nyílt arra, hogy kiválassza a hazai végzős teológus- és jogászhallgatók közül azt a réteget, amelyre hosszú távon ráépíthetővé válhat egy majdani intézet és kutatási centrum. Ezzel párhuzamosan aktív résztvevőjévé vált – az ilyen irányú magyar kutatások mellett – a német, olasz, francia és spanyol nyelvterület elsődlegesen középkori kánonjog-történeti kutatási fórumainak, valamint alkalma nyílt a kaliforniai Berkeley-ben végzett kódexkutatásokra is. Mindennek intézményes keretet adott a Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendóban (Róma), a Stephan Kuttner Institute of Medieval Canon Law-ban (München), a Winfried Schulz Associatióban (Berlin) és a Society of Medieval Canon Law-ban betöltött tagsága, illetve rendszeres részvétele a négyévente megrendezésre kerülő International Congress of Medieval Canon Law ülésein. Ezzel olyan széles ismeretségi körre és szakmai megbecsülésre tett szert, amely már csak a megfelelő infrastruktúra hazai kiépítését, továbbá néhány kánonjogtörténettel tudományos szinten behatóan foglalkozni szándékozó személy felkészítését tette szükségessé ahhoz, hogy irányítása alatt egy tényleges és működőképes nemzetközi szintű kutatócentrum jöhessen létre Közép-Európában.

Az infrastrukturális és szakmai háttér megteremtése

A kutatások háttéréhez mindenekelőtt szakkönyvtárra és technikai berendezésekre volt szükség, melyek beszerzése azonban komoly anyagi nehézséget jelentett még a 90-es évek közepén is. A könyvtári állomány törzanyagát ekkor – a korábbi Kánonjogi Tanszék háború előtti, eléggé hiányosan megmaradt kötetein, egyes diplomatikai szövegkiadásokon (*Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio.* Florentinae–Venetiis, 1757–1798. [az új és kiegészített kiadás nélkül]; *Patrologiae cursus completus. Series Latina.* Lutetiae Parisiorum, 1844–1864); *Patrologiae cursus completus. Series Graeca.* Lutetiae Parisiorum, 1857–1866), továbbá Erdő Péter saját könyvein túl – három alapvető forrásból származó irodalom tette ki. Elsődlegesen is a Gregoriana Egyetem azóta elhunyt professzorának, Urbano Navarrette Cortés SJ-nek (†2010) az ajándék kötetei, amelyek közé számos kánonjogi irodalomtörténeti ritkaságon túl beletartozott a Pontificia Università Gregoriana doktori-disszertáció-sorozata (visszamenőlegesen is!). Ezen túlmenően kiemelkedő és mindmáig meghatározó jelentőséggel bíró volt a Carl Gerold Fürst professzortól kapott könyv- és nagyszámú különnyomat-gyűjtemény, amelynek túlnyomó többsége a jogtörténet köréhez tartozik. Végül ezt egészítették – és egészítik – ki a Hittudományi Kar 1990-ben útjára indított nemzetközi szakmai folyóiratáért – azaz a *Folia Theologica*éért –, majd pedig az 1998-ban megalapított *Folia Canonica* nemzetközi – nyugati és keleti – kánonjogi szakfolyóiratért érkező nemzetközi szakmai cserefolyóiratok, melyek nem pusztán gyors elismeréséül szolgáltak a Magyarországon kiadott két folyóiratnak és a benne megjelenő idegen nyelvű tanulmányok színvonalának, hanem egyúttal naprakész folyóiratcikkekkel tettek konzultálhatóvá a világ legfontosabb kutatóhelyein megszületett tudományos eredményekről Budapesten, a Kánonjogi Különgyűjteményben. Ez azonban még mindig nem tudta helyettesíteni egy ténylegesen szükséges és minden tekintetben kielégítő kánonjogi alapkönyvtár beszerzését, hiszen ezen a téren az állomány főképp a már jelzett, 1950-ben megmaradt kötetekre támaszkodhatott, hiányoztak viszont a kánonjogi irodalomtörténet különböző műfajainak klasszikus kézi- és segédkönyvei, valamint kommentárirodalma, az egyes kánoni gyűjtemények szövegkiadásai, glossza-apparátussal ellátott formái. Ezt a problémát Kada Lajos érsek akkori madridi nunciának köszönhetően sikerült megoldani, az ő jóvoltából ugyanis a Kánonjogi Tanszék a fentebb felsorolt teljes alapkönyvtár-állományt felölelő

mikro-fiche gyűjteményt kapott, beleértve a középkori kánonjogtudomány kiemelkedő klasszikusainak summa-, brocarda- és glosszairodalmát.

Az eddig felsoroltak kezelésére, katalogizálására, feldolgozására, különösképpen pedig a mikro-fiche gyűjtemény használatára már komoly technikai háttérre volt szükség. Ez a kánonjogtörténeti kutatócentrum kialakításában radikális fordulat 1995-ben – Kada Lajos nagylelkű ajándékának elnyerésével egy időben – történt, a Renovabis Alapítvány támogatásával. A beszerzett legújabb típusú, nagy teljesítményű személyi számítógép, valamint az idehaza akkor egyedüli olyan mikro-fiche-olvasó, amely számítógépes rendszerhez volt köthető, és lehetővé tette a digitalizált kép CD-re írását, akkor a legmodernebb technikát jelentette Európában. Mindez kiegészült az internethálózat kialakításával és egy nagy teljesítményű gyorsnyomtató üzembe helyezésével. Mindennek köszönhetően megindulhatott az akkori magyarországi körülmények között a legkiemelkedőbb kánonjog-történeti kutatómunka. Ennek helyszíne is megváltozott a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának a Papnövelde u. 7. alól a Veres Pálné u. 24. alá 1998-ban történő átköltözésével, megteremtve ezzel a jóval korszerűbb és kényelmesebb kutatási környezetet, többek között a kánonjog-történeti tudományos munka számára is: jobb megvilágítással, önálló könyvtári, kutató- és szemináriumi szobával, valamint nagy sebességű internethálózattal.

A kutatóhely felszereltsége beváltotta a hozzá fűzött reményeket, hiszen 1996-ban már egy, az első három esztergomi zsinat fegyelmi rendelkezéseit feldolgozó, széles alaputatáson nyugvó, teljességre törekvő, naprakész nemzetközi és hazai forrást és irodalmat felhasználó szakdolgozat is elkészülhetett a Kánonjogi Tanszéken, amely önálló tanulmány formájában is gazdagíthatta a hazai 11–12. századi egyházi forrásokkal foglalkozó kutatásokat (vö. SZUROMI Szabolcs Anzelm O Praem.: *Az első három Esztergomi Zsinat és a magyarországi egyházfegyelem a XII. században.* = Magyar Könyvszemle [115.] 1999. 377–409). Sőt elkezdődhetek az első idegen nyelvű professzori szemináriumok, amelyeken a ius communéval foglalkozó szakma egy-egy kimagasló külföldi egyénisége (pl. Manlio Bellomo, Carlos Larrainzar, Peter Landau) tudta röviden vázolni saját tudományterületének és az azon belül alkalmazott aktuális módszereknek a sajátosságait nemcsak a Kánonjogi Posztgraduális Intézet és a Hittudományi Kar professzorai számára, hanem a doktori fokozat elnyerésére készülőkhöz részére is. Hasonlóan fontossá vált a hazai kutatókkal való együttműködés is (Körmeny Kinga, Solymosi László). Mindez lehetővé tette a kánonjogi szeminárium hallgatóinak bekapcsolódását a kánonjog-történeti kutatások nemzetközi vérkeringésébe, majd pedig a külföldi nemzetközi konferenciákon való aktív részvételt és a személyes ismeretség megszerzését is.

Megindult a különböző magyar és idegen nyelvű monográfiák, gyűjteményes kötetek és disszertációk kiadása, melyek elsődlegesen sorozatokban kaptak helyet (vö. „Utrumque Ius” – Città del Vaticano; „Collana di studi di diritto canonico ed ecclesiastico – Sezione canonistica” – Torino; „Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft” – Würzburg; „Studi Giuridici” – Città del Vaticano; „Adnotationes in Ius Canonicum” – Frankfurt am Main; „Aus Recht und Religion” – Berlin; „Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae” – Budapest). Kétségkívül minden a pozitív fejlődésnek a vonalát jelezte az első, középkori kánonjog-történeti témából írt, Luccai Szt. Anzelm gregoriánus kánongyűjteményét feldolgozó PhD-disszertáció megvédése 1999-ben, az akkorra már majdnem három éve működő Kánonjogi Posztgraduális Intézetben. Ennek a tudományos munkának a kiemelkedően pozitív nemzetközi visszhangja kristálytisztán aláhúzta, hogy a kialakított kutatóhelyen lehetséges – külföldi tanulmányi utak nélkül is – teljesen önálló és nemzetközileg releváns, új tudományos eredmény elérése. Sőt, 2001-ben, a BAV Vat. lat. 1361-es kézirat kodikológiai, paleográfiai és összehasonlító szövegkritikai elemzésével megjelent az első olyan, a budapesti kutatóhely lehetőségeit a külföldi alaputatással és csapatmunkával ötvöző külföldi publikáció Rómában, amely újszerű módszert alkalmazva azonosítani tudta az egyik gregoriánus kánongyűjtemény ez idáig ismert legrégebbi szövegfőmáját a Biblioteca Apostolica Vaticanában, bizonyítva a budapesti képzési és kutatási feltételek nemzetközi nivóját.

A nemzetközi kapcsolatok intézményes bővülése és az egyre gazdagodó kutatóhely, kutatócentrum nemzetközi elismertségének mutatója 2004-től kitolódott a nemzetközi szakma által gyakorolt figyelem és a ténylegesen is önálló, színvonalas műhelyként való elfogadás irányába. Ennek egyértelmű nyilvános deklarációját jelentette, amikor 2004-ben, a The Catholic University of American, Washingtonban megtartott 12. Középkori Kánonjog-történeti Világkongresszus (XIIth International Congress of Medieval Canon Law) zárásakor a következő világgkongresszus rendezési jogát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézete kapta meg. Erről tanúskodott a legkiválóbb kutatók (José Miguel Viejo-Ximénez, Anne J. Duggan, Orazio Condorelli, Carlos Larrainzar, Peter Landau, Charles Donahue Jr.) budapesti előadói látogatása is, amely önálló konferenciasorozatként zajlott 2005–2006 között. A 2008. évi Középkori Kánonjog-történeti Világkongresszus keretében az Intézetet is megtekintő Kenneth Pennington, Martin Brett, Richard H. Helmholz, Anne Lefebvre-Teillard, Karl-Georg Schon, Bruce Brasington, Uta-Renate Blumenthal, Enrique De León, Titus Lenherr, Brigitte Basdevant-Gaudemet, James A. Brundage, Thomas Izbicki és Norman Tanner professzorok (hogy csak a legismertebb személyiségeket említsük) jelenléte különlegesen nagy elismerést jelentett az itt folyó munka megbecsülésében.

A középkori kánonjog-történeti kutatócentrumban folyó munka egyértelműen specializálódott az elmúlt több mint másfél évtizedben, így három fő területre terjed ki: 1) a 9–12. századi kánonjogi gyűjtemények és forrásaik vizsgálatára, minél több eredeti szöveg tanút felhasználva a szövegkritikai, paleográfiai és kodikológiai elemzéshez; 2) a *ius commune*-kutatásra, amely a római jogi, a kánonjogi és a longobárd hűbérjogi forrásokon, illetve azoknak a városi jogokban történő alkalmazásán túl egy világviszonylatban is egyedülálló, interneten is elérhető digitalizált *ius commune*-adatbázis létrehozását és bővítését is magában foglalja; 3) a 14–18. századi kánonjogi tudománytörténet jelentős írott és nyomtatott kánonjogi segédkönyveinek és ezek magyarországi elterjedtségének a vizsgálatára, valamint az ugyanezen időszakban Magyarországon kiadott kánonjogi segédkönyvek tartalmának és irodalmának elemzésére. Mindehhez szorosan kötődik az eredeti exemplárokhoz őrzési helyükön történő konzultációja, amely nagyon aktív nemzetközi tudományos munkát tesz szükségessé a kutatócentrumban tevékenykedők részéről, akik PhD- vagy posztdoktori kutatómunkát végeznek. Ezzel párhuzamosan (2004-től) megerősödött az eredeti szövegek olvasásához és értelmezéséhez szükséges latin és a hozzá kapcsolódó paleográfiai ismeretek elsajátításának intézményesen adott lehetősége is.

A kutatóhely modern és naprakész kiépítése

Az 1995-től lépésről lépésre kiépülő kutatócentrum, amely rövid idő alatt mértékadó bázisává vált a kánonjog-történeti kutatásoknak, folyamatosan rászorul a további fejlesztésre. Ez több szempontból is megtörtént az eltelt több mint másfél évtizedben. A kutatócentrum által jelenleg használt épületet 1998-ban teljes egészében felújították; ezt egészítették ki az elmúlt öt év részleges felújításai, biztosítva ezzel az infrastrukturális háttér stabil, korszerű és a kutatási körülményeket megkönnyítő jellegét. Megtörtént az átállás egy nagy sebességű, saját fénykábeles internetes csatlakozásra a nyilvános csomagkapcsolt hálózathoz, a helyi hálózatban pedig a csatlakozás 100 Mb/s sebességre nőtt. A kutatócentrum számára így lehetővé vált a távjelenlét, nem pusztán a Pázmány Péter Katolikus Egyetem más karain, hanem az esztergomi Szt. Adalbert Központban is. Ez stratégiaileg fontos az egyedülálló esztergomi középkori kánonjogi kéziratos állomány feldolgozásában vállalt szerep szempontjából. Szintén ez biztosítja azoknak a továbbképzéseknek a technikai háttérét, amelyeket a középkori kánonjog-történeti kutatócentrum nemzetközi szinten szándékozik meghirdetni, felhasználva azt a sajátos kapcsolatrendszerrel, amely 1995 óta szisztematikusan épült ki a világ legfontosabb középkori kánonjog-történeti kutatóintézeteivel. Az infokommunikációs fejlesztés kiemelkedő lépése volt 2009-ben a kutatási centrum teljes informatikai eszközparkjának pályázati forrásból történő lecserélése

és kibővítése, amely a jelenlegi formában újra elérte a világviszonylatban legfejlettebb és legfelszereltebb kutatóhelyi szintet a középkori kéziratok, ősnymtatványok elemzése és digitális feldolgozása terén, beleértve a régebbi típusú információhordozókon rögzített anyag magas minőségű újradigitalizált megmentését is. Ennek 2013 végéig további modernizációja is folyamatban van. A kutatócentrum pótolhatatlan értéket képviselő adatbázisa mára világviszonylatban is az egyik legkiemelkedőbb és egyedülállóan gazdag gyűjteménnyé vált, köszönhetően leginkább a Stephan Kuttner Institute, az Instituto de Derecho Europeo Clásico és az Universidad La Laguna önzetlen felajánlásának, valamint a megkezdett esztergomi adatfeldolgozásnak. Az őrzött anyag internetes hozzáférhetővé tételére a digitális feldolgozás folyamatával párhuzamosan, a felajánló külföldi intézményekkel együttműködve, az Intézet honlapjához kapcsolva kerül sor.

A technikai eszközök fejlesztése mellett folyamatos a kutatócentrum szakkönyvtári állománybővítése, amely a kutatási kör tekintetében a teljesség igényével történik 2003-tól, a rendelkezésre álló pénzeszközök ütemezhetőségének függvényében. Az állomány tovább gazdagodott Bánk József érsek-püspök hagyatékával, Erdő Péter bíboros, prímás által adományozott kötetekkel, valamint Kada Lajos érsek hagyatékának egy részével is. Miután megtörtént a meglévő könyvállomány felmérése, megkezdődhetett a kutatáshoz elengedhetetlen régebbi – addig hiányzó vagy nem teljes – forrás- és segédirodalom beszerzése, valamint a napvilágot látó legújabb forráskiadások, kézikönyvek, monográfiák, gyűjteményes kötetek és folyóiratok szisztematikus követése és megrendelése. A Pontificia Università Gregoriana fentebb már említett teljes disszertációsorozata mellett 2006-tól a Pontificia Università della Santa Croce Kánonjogi Karának disszertációsorozata is adományként érkezik a könyvtárba, mely sorozatban szintén több kánonjog-történeti dolgozat is megjelent. A középkori kánonjogi kutatócentrum működéséhez elengedhetetlen szakkönyvek a Kánonjogi Különgyűjtemény önálló egységét képezik, melynek használatát tematikus katalógus segíti.

Összegzés

A rövid összegzés kellő betekintést ad abba az intézményesítési folyamatba, amely eredetileg egyéni kutatásokra építve, lépésről lépésre megteremtette a középkori kánonjog-történeti kutatások biztos hazai keretét a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. Ezt a középkori kánonjog-történeti kutatócentrumot – köszönhetően az elmúlt több mint másfél évtized folyamatos magas szintű kutató- és publikációs tevékenységének – mára a nemzetközi szakmai közélet is egyenrangú félként fogadja el. Ennek legjobb bizonyítéka a 2008-ban Magyarországon megrendezett Középkori Kánonjog-történeti Világkongresszus (International Congress of Medieval Canon Law) (és anyagának megjelentetése a Biblioteca Apostolica Vaticana által a „Monumenta Iuris Canonici” című sorozatban 2010-ben), illetve a világviszonylatban leghíresebb, korábban létrehozott hasonló intézetekkel való aktív és szoros együttműködés. Mindez, mint említettük, hozzásegítette a budapesti centrumot, hogy jelenleg az egyik leggazdagabb digitalizált középkori kánonjogi forrás-, illetve annak feldolgozásához szükséges segédanyaggal rendelkezzen, kiegészülve a nemzetközi kutatások publikált naprakész eredményeit tartalmazó könyvtári háttérrel. A Torontóban megrendezett 14. Középkori Kánonjog-történeti Világkongresszuson (2012. augusztus 5–11.) bemutatott új kutatási eredmények tükrében méltán helyezi a nemzetközi szakma a vezető kutatóintézetek, azaz München, Berkeley (San Francisco, CA), La Laguna (Tenerife) és Toronto mellé a budapesti Középkori Kánonjog-történeti Kutatócentrumot, amelynek Európában betöltött szakmai szerepe a Stephan Kuttner Institute 2013. január 1-vel Münchenből az Amerikai Egyesült Államok-beli Yale Egyetemre történő áthelyezésével egyedülállóvá válik.